

POLICY BRIEF

Multikulturālā izglītība Latvijā

*Dr. Ilze Brands Kehris
Latvian Centre for Human Rights, Riga*

EMILIE research project

Funded by the European Commission, Sixth Framework Programme

http://www.eliamap.gr/eliamap/content/home/research/research_projects/emilie/en/

Kopš neatkarības atjaunošanas viens no Latvijas izglītības politikas mērķiem ir pārvarēt skolu sistēmas duālismu, kas mantots no padoju laikiem un joprojām saglabā divas nošķirtas plūsmas: etniskajiem latviešiem un ‘pārējiem’.¹ Līdz ar to izglītības politikas pamatā ir vienotas izglītības sistēmas un vienotu izglītības standartu izveide.

Lai arī oficiāli Latvijā deklarēta vienota izglītības sistēma, praksē joprojām pastāv trīs veidu skolas: skolas ar latviešu mācībvalodu, skolas ar krievu mācībvalodu jeb bilingvālās skolas, kas īsteno mazākumtautību programmas, un citu mazākumtautību skolas. Tieši pēdējās visbiežāk tiek uzskatītas par vienīgajām ‘īstajām’ minoritāšu skolām, jo līdzās minoritātes valodai tiek apgūta arī minoritātes kultūra un tradīcijas. Tomēr šo skolu skaits ir ļoti mazs - 2006./2007. m.g. Latvijā darbojās 12 šādas skolas un tajās mācījās mazāk kā 1 500 skolēnu (0.46%). Salīdzinājumam, 727 skolās ar latviešu mācībvalodu mācījās 72.99% no visiem skolēniem, bet 148 skolās ar krievu mācību valodu (un 92 divplūsmu skolās, kur viena plūsma ir latviešu mācīvalodas, bet otra bilingvālā) mācījās 26.56% Latvijas skolēnu.

Nozīmīga loma izglītības politikā ir latviešu valodai. Valodas apguve un pāreja uz mācībām latviešu valodā tiek atzīta kā galvenais un nozīmīgākais veids, lai pārvarētu paralēlo skolu sistēmu un veicinātu sabiedrības integrāciju. Tomēr īstenotā izglītības reforma,² kas tiek ieviesta no 90. gadu beigām un kuras mērķis ir pakāpeniska pāreja uz mācībām galvenkārt latviešu valodā, vienlaicīgi gan saglabājot mazākumtautību skolas kā tāds, nacionālo minoritāšu vidū ir radījusi bažas par skolēnu etniskās un kultūras identitātes zaudēšanu un dzimtās valodas zināšanu pasliktināšanos.

¹ Golubeva., M, Dažādības integrācija valsts vispārējās izglītības sistēmā, *Sabiedriskās politikas centrs Providus*, 2005, 12.lpp.

² Likums noteica divus pārejas posmus: 1999. gada 1. septembrī tika uzsākta bilingvālās izglītības reforma mazākumtautību pamatskolās; savukārt 2004. gada 1. septembrī, vispārējās vidējās izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, sāka īstenot izglītības programmu ar palielinātu latviešu valodas īpatsvaru.

Latvijas izglītības sistēmā, runājot par multikulturālismu, paralēli tiek lietoti vairāki jēdzieni – starpkultūru izglītība, multikulturālā izglītība, dažādības izglītība, bilingvālā izglītība un pilsoniskā izglītība. Tomēr šo jēdzienu saturs izglītībā nav skaidri definēts, līdz ar to nav skaidrs, vai dažādības koncepts tiek saprasts tikai kā lingvistiskā, etniskā un kultūras dažādība, vai arī tā ietver visa veida sociālo dažādību (social diversity). Prakse gan liecina, ka visbiežāk multikulturālisms tiek identificēts ar bilingvālo izglītību, to attiecinot uz skolām, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, un ar tolerantu attieksmi pret kultūru dažādību. Tas norāda, ka Latvijā nepastāv konsekventa politika, kuras mērķis būtu dažādības integrācija un multikulturālisma veicināšana visā valsts izglītības sistēmā.

Lai arī Latvijā nav izstrādāti vienoti multikulturālās izglītības standarti, dažādības aspekts iekļauts atsevišķu mācību priekšmetu standartos. Spēkā esošais Pamatizglītības standarts un izstrādātais, bet vēl neapstiprinātais vidējās izglītības standarts paredz aizvien lielāku vērtību mācību saturā pievērst tādiem jautājumiem kā tolerance, pret-rasisms, pret-diskriminācija un multikulturālisms. 2007. gadā spēkā stājās jaunie mācību materiālu un skolotāju profesionālās sagatavotības izvērtēšanas kritēriji, kas līdzās citiem kritērijiem ietver arī starpkultūru un tolerances aspektu. Arī izstrādātās Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes 2008 - 2018 gadam nosaka, ka viens no sabiedrības integrācijas uzdevumiem ir veicināt pilsoniska, iekļaujoša un multikulturāla satura zināšanu un prasmju apguvi un pielietojumu sabiedrības ikdienas dzīvē. To iecerēts panākt ar izglītības satura atbilstību multikulturālas sabiedrības vajadzībām.³ Tomēr tas, vai standartos un politikas dokumentos definētie principi tiek īstenoti, lielā mērā ir atkarīgs no izglītības iestādēm un pedagogiem pieejamajiem resursiem, mācību materiāliem un speciālajām zināšanām.

Augstskolās, kas sagatavo pedagogus, ir izstrādāti gan atsevišķi multikulturālās vai starpkultūru izglītības kursi, gan to saturs vismaz daļēji tiek integrēts citosursos (piem., ētika, bilingvālā izglītība, iekļaujošā izglītība). Tomēr multikulturālās izglītības kurss nav obligāts, bet tiek piedāvāts kā izvēles priekšmets. Arī pats jēdziens bieži vien tiek paplašināts (piem., iekļaujot sociālās atstumtības problemātiku), kā rezultātā nerodas skaidrība, kas pieder pie multikulturālās izglītības un kas ir tas svarīgākais, kāpēc par to vispār būtu jārunā.⁴

Multikulturālisma prasmju apguve skolotājiem Latvijā nav obligāta. Skolotāji, izmantojot tālākizglītības kursu piedāvātās iespējas, var papildināt zināšanas par bilingvālās izglītības metodēm, satura un valodas integrētu apguvi, latviešu valodas kā otrās valodas mācīšanu (LAT 2), multikulturālismu un starpkultūru izglītību. Tomēr lielākā daļa kursu tiek piedāvāti tieši mazākumtautību skolu pedagogiem,⁵ bet latviešu mācībvalodas skolu skolotāji par tiem izrāda salīdzinoši mazu interesi.⁶ Nereti skolotāju vidū pastāv viedoklis, ka starpkultūru izglītības jautājumiem lielā mērā jābūt ģimenes kompetencē. Līdz ar to, skolotāji uzskata, ka tiem nav vajadzīgas papildu zināšanas starpkultūru izglītībā un iecietības veicināšanas metodikā.⁷

³ Projekts 'Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādnes 2008 – 2018 gadam'. Pieejams: http://www.integracija.gov.lv/doc_upl/Pamatnost%C4%81dnes_dok.pdf (02.12.2007.)

⁴ Intervija ar LU Multikulturālās izglītības centra direktori (19.10.2007.)

⁵ Izglītības satura un eksaminācijas centrs, Pedagogu tālākizglītības kursu katalogs, pieejams <http://isec.gov.lv/pedagogiem/cedu/kat/kat.shtml?00.htm> (15.10.2007)

⁶ Izglītības Attīstības centra sniegtā informācija (19.10.2007.)

⁷ Austers., I., Golubeva., M., Strode., I. *Skolotāju tolerances barometrs*. Sabieriskās politikas centrs Providus: Rīga, 2007, 11. lpp. Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?id=14838> (02.12.2007.)

Liela loma multikulturālisma principu ieviešanai praktiskajā darbā ir skolotāju darba pieredzei un tam, cik lielā mērā skolotāji saskaras ar daudzveidību savā ikdienā. Skolas ar krievu mācību valodu dažādībai ir daudz atvērtākas un skolotāji labāk sagatvoti, jo pats skolēnu sastāvs ir etniski daudzveidīgāks. Savukārt skolas ar latviešu mācību valodu, neskatoties uz to, ka tajās ar katru gadu pieaug mazākumtautību skolēnu skaits, joprojām ir samērā noslēgtas. Latvijā trūkst sistemātiska, uz pētījumiem balstīta metodoloģiskā atbalsta skolotājiem, kuri strādā lingvistiski nevienmērīgās klasēs.⁸ Līdz ar to kultūras un lingvistiskā dažādība skolās ar latviešu mācībvalodu nereti tiek uztverta kā šķērslis nevis resurs.

Skolās trūkst mācību materiāli, kuros atspoguļota Latvijas daudzveidība: etniskā, reliģiskā, valodas un sociālā. Mācību grāmatas gan latviešu, gan krievu valodā reproducē etniskās nošķirtības modeļus un, izņemot krievus, pārējās Latvijas mazākumtautības mācību materiālos tikpat kā nav pieminētas.⁹ Tomēr daudzveidības integrācijai nepietiek tikai ar dažādu etnisko grupu pieminēšanu vai attēlošanu mācību materiālos. Daudz svarīgāk ir attīstīt starpkultūru pieeju skolu mācību saturā, gan caur noteiktiem priekšmetiem, gan uz starppriekšmetu bāzes.

Rekomendācijas.

1. Nepieciešams pieņemt politiskās vadlīnijas, kas nodrošinātu dažādības integrāciju Latvijas skolu sistēmā – kā skolās ar latviešu mācību valodu, tā skolās, kas īsteno mazākumtautību programmas.
2. Nepieciešams nodrošināt, lai multikulturālisma un starpkultūru izglītības principi būtu ietverti ne tikai izglītības standartos un politikas dokumentos, bet arī kļūtu par neatņemamu skolotāju ikdienas darba sastāvdaļu.
3. Skolotāju izglītības programmās (kā kvalifikācijas iegūšanai, tā tālākizglītībasursos) nepieciešams arvien vairāk iekļaut multikulturālās un starpkultūru izglītības metodes, skaidri definējot to saturu.
4. Nepieciešams praksē paplašināt multikulturālās izglītības jēdzienu, tajā iekļaujot ne tikai bilingvālo izglītību, valodas, kultūras un etnisko dažādību, bet arī visa veida sociālo dažādību.
4. Neatkarīgi no skolas veida, nepieciešams attīstīt starpkultūru pieeju skolu mācību saturā, gan caur noteiktiem priekšmetiem, gan uz starppriekšmetu bāzes (piem., izmantojot integrētu mācību saturu un valodas apguves pieeju).
5. Ņemot vērā aizvien pieaugošo mazākumtautību skolēnu skaitu skolās ar latviešu mācībvalodu, nepieciešams izstrādāt metodoloģisko atbalsta sistēmu skolotājiem, kuri strādā lingvistiski nevienmērīgās klasēs.

⁸ Druviete, I. un Gavriļina, M. *Minoritātes bērni latviešu mācībvalodas skolās*. Puse, 2003.

⁹ *Daudzveidība Latvijas mācību grāmatās*. Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs: Rīga, 2004, 80.lpp.